

I. А. Вітюкаспірант кафедри кримінального права та кримінології
Університету державної фіскальної служби України

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті наголошено, що на європейському рівні вжито ряд заходів для створення сучасної системи запобігання економічній злочинності. Європейські інституції покращують співпрацю з метою запобігання зі зростаючою кількістю економічних кримінальних правопорушень, вчинених як у приватному, так і в державному секторах, у той час як держави-члени наближають своє законодавство до встановлених положень Європейського Союзу. Головними напрямками запобігання злочинності у сфері економіки в країнах Європи, які визначені на рівні Європейського Союзу є: запобігання з шахрайством, яке спрямоване на фінансові інтереси ЄС та в основному включає шахрайські дії під час використання коштів Європейського Союзу та оподаткування; запобігання контрафактній продукції; запобігання корупції, легалізації (відмиванню) коштів здобутих злочинним кримінальним протиправним шляхом; запобігання організованим злочинності. З метою запобігання таким негативним злочинним впливам на розвиток економіки та суспільства в цілому, для кожної із зазначених сфер прийнято законодавчі, інституційні, технічні та організаційні заходи.

З'ясовано, що на запобігання злочинності у сфері економіки економічною злочинністю уповноважені національні правоохоронні органи в державах-членах підтримуються європейськими інституціями. Крім того, через негативний вплив, який чинить така злочинність на економічне та соціальне середовище, така діяльність стала пріоритетом для Європейського Союзу. Разом зі створенням законодавчої бази для боротьби зі злочинністю на європейському рівні було вжито низку технічних та організаційних заходів, зокрема реформування спеціалізованих правоохоронних структур на європейському рівні, які, хоча й не мають судових повноважень, відіграють значну роль у координації зусиль національних органів влади та сприяють обміну інформацією й передовим досвідом.

Водночас, незважаючи на те, що було прийнято достатню кількість європейських законодавчих актів, в основному розроблених національними представниками в робочих групах Ради, їх максималізуючий ефект був мінімізований, головним чином з огляду на різні рівні імплементації позитивних практик у національне законодавство. Такі недоліки поряд із розбіжностями, які все ще існують у національному законодавстві та практиці, що ускладнює кримінологічну діяльність правоохоронних органів щодо економічної злочинності в Європейському Союзі.

Ключові слова: запобігання, злочинність, європейські стандарти, Європейський Союз, економічна безпека, фінансова безпека, органи правопорядку, декларація, концепція, стратегія.

Завдяки створенню зони вільного пересування людей, товарів, послуг і капіталів Європейському Союзу (далі – ЄС) вдалося покращити як економічний, так і соціальний клімат, а також створити зону без кордонів для пересування та дій злочинців. Щоб вирішити цю нову проблему, необхідно було перетворити зону вільного пересування в зону свободи, безпеки та справедливості. Трансформація почалася з підписанням Маастрихтського договору 7 лютого 1992 року, який набув чинності 1 листопада 1993 року [1].

Маастрихтський договір (англ. Maastricht Treaty) (формально – договір про утворення ЄС),

також відомий як договір про ЄС (ДЄС) – договір, який започаткував ЄС, підписаний в місті Маастрихт (Нідерланди) між членами Європейської спільноти та став результатом окремих консультацій стосовно політичного і валютного союзів. Маастрихтський договір передбачав запровадження спільної валюти євро та засновану на трьох стовпах структуру ЄС [2], а також запровадив назву «Європейський Союз» і визначив головні його цілі: сприяння соціально-економічному прогресу країн-членів шляхом утворення простору без внутрішніх кордонів, утворення монетарного союзу та запровадження

спільної грошової одиниці; уведення європейського громадянства; формування спільної зовнішньої політики та безпеки; співпраця у сфері правосуддя і внутрішніх справ; посилення захисту прав громадян країн-членів.

Початково регулювання в межах Європейських спільнот стосувалося переважно питань у сфері економіки та торгівлі. Серед владних інституцій найширші владні повноваження отримали Європейська Комісія та Європейський суд [3].

Далі, у 2005 р. був підписаний Договір про заснування Європейської Спільноти, завданнями якої є, запроваджуючи спільний ринок, економічний та валютний союз, а також виконуючи спільні політики та діяльність (ст. 3–4), поширювати в межах усієї Спільноти гармонійний, збалансований і стабільний розвиток економічної діяльності, високий рівень зайнятості й соціального захисту, рівність жінок і чоловіків, стабільне та безінфляційне зростання, високий рівень конкурентоспроможності й конвергенції економічних показників, високий рівень захисту й поліпшення стану довкілля, підвищення рівня та якості життя, економічну й соціальну згуртованість та солідарність держав-членів [4].

Таким договором, вдалося представити європейську перспективу того, що раніше було просто серією двосторонніх або багатосторонніх угод і конвенцій між державами-членами з питань юстиції та внутрішніх справ. Правову основу цієї сфери співробітництва становлять Розділ IV Договору про заснування Європейських Співтовариств (Візи, притулок, імміграція та інші питання, пов'язані з вільним пересуванням осіб) і Розділ VI Договору про Європейський Союз (Маастрихтський договір). З набрання чинності Амстердамською угодою (1999 р.) [5], простір свободи, безпеки та правосуддя регулюється як першим – Основою Співтовариства, так і третім – Співпрацею правосуддя та поліції у кримінальних справах – Основою міждержавної співпраці [6]. На даний момент ця сфера керується Гаазькою програмою, яка рекомендує зміцнення співпраці на європейському рівні в питаннях, пов'язаних з юстицією та внутрішніми справами, на період 2020–2025 років. Програма містить ряд заходів, які мають бути реалізовані на національному рівні з метою покращення взаємодії між правоохоронними органами у сфері: покращення обміну інформацією та доступності, збільшення уваги до поширення релігійного фундаменталізму та залучення громадян до терористичних актів

підвищення ролі Європолу (Європейського поліцейського офісу) та Євроюсту (Європейська мережа судової співпраці, яка сприяє транскордонному співробітництву у цивільних і кримінальних справах, а також застосуванню принципу взаємного визнання). Боротьба з економічною злочинністю та організованою економічною злочинністю є частиною цієї політики ЄС і поділяється на п'ять основних сфер діяльності: *запобігання з шахрайству, яке спрямоване на фінансові інтереси ЄС та в основному включає шахрайські дії під час використання коштів Європейського Союзу та оподаткування; запобігання контрафактній продукції; запобігання корупції; легалізації (відмиванню) коштів здобутих злочинним кримінальним протиправним шляхом; запобігання організованій злочинності* [7; 8].

1. Запобігання шахрайству.

За цим напрямом вельми актуальним є *захист фінансових інтересів ЄС*, який в основному забезпечується за допомогою внутрішнього контролю, застосуванням кримінально-правових норм, організаційними заходами діяльності органів сектору безпеки, співпрацею правоохоронних органів та інституцій, договорами з третіми країнами, які отримують фінансову підтримку Союзу. Загальну правову базу забезпечують такі акти:

повідомлення Комісії до Ради, Європейського Парламенту та Європейської Рахункової палати від 17 січня 2006 року під назвою План дій Комісії щодо інтегрованої системи внутрішнього контролю, який містить керівні принципи, які необхідно враховувати при створенні інтегрованої основи внутрішнього контролю на європейському рівні: спрощення законодавства на період 2017–2025 рр., інтеграція загальних принципів внутрішнього контролю в пропозицію щодо переглянутого Фінансового регламенту [9]; встановлення та узгодження стратегій контролю, що забезпечують ґрунтовану впевненість, ініціювання міжінституційного діалогу щодо ризиків, яким слід запобігати в транзакціях; сприяння деклараціям управління операційного рівня та узагальненим звітам на національному рівні; перевірка управління декларації за межами режиму спільного та непрямого централізованого управління; імплементація найкращих практик для підвищення ефективності аудитів на рівні проєкту; побудова ефективних інструментів для обміну результатами аудиту та контролю й впровадження єдиного підходу до них; започаткування пілотних проєктів з оцінки вигод,

аналізуючи засоби контролю в рамках спільного управління (зокрема, структурних фондів) на регіональному рівні; надання детальних вказівок для структурних фондів щодо управління ризиком помилок [10]. Варто зауважити, що 80 % фінансових ресурсів Комісія спрямовує на запобігання економічній злочинності держав-членів. Це причина, чому надзвичайно важливо, щоб держави-члени мали правову базу, придатну для здійснення контролю, і, що більш важливо, щоб така база була дотриманою й дієвою. Держави-члени повинні переконатися, що адміністрування фондів ЄС здійснюється без помилок, а згодом зменшити ризик нерегулярних витрат до прийняттого рівня, а також мати можливість продемонструвати це національним і європейським аудиторам. У 2019 р. було опубліковано попередній звіт Комісії до Ради Європейського парламенту та Європейського суду аудиторів про виконання Плану дій із позитивними висновками [11], в якому представлений систематичний аналіз ризиків відмивання коштів або фінансування тероризму для конкретних продуктів та послуг. У ньому сфокусовано увагу на слабких сторонах, виявлених на рівні ЄС, як з точки зору нормативної бази, так і з точки зору ефективного застосування, і надаються рекомендації щодо їх усунення.

2. Боротьба з контрафактною продукцією та піратством.

Регламент Ради (ЄС) № 1338/2001 від 28 червня 2001 року, що встановлює заходи, необхідні для захисту євро від підробки, створює правову основу для співпраці між державами-членами, Комісією, Європейським центральним банком і Європолом. Співпраця передбачає обмін інформацією та взаємодопомогу у запобіганні та боротьбі з підробкою банкнот і монет євро [12]. Було створено Європейський технічний і науковий центр (ETSC), який займається аналізом підроблених монет євро та допомагає національним органам влади в їхніх зусиллях. Центр функціонує в рамках Європейської комісії в Брюсселі та приєднаний до Європейського офісу по боротьбі з шахрайством. Правовою основою для його функціонування є Рішення Комісії 2005/37/ЄС від 29 жовтня 2004 р. про заснування Європейського технічного та наукового центру (ETSC) та забезпечення координації технічних дій із захисту монет євро від підробки [13].

3. Боротьба з корупцією

У 2005 р. Європейська Комісія та Голова Ради підписали Конвенцію ООН проти корупції

від імені Європейського Співтовариства. Метою Конвенції є заохочення та посилення заходів для більш ефективного та результативного запобігання та боротьби з корупцією, сприяння, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва та технічної допомоги, а також сприяння доброчесності, підзвітності та належному управлінню державними справами та громадськістю [14].

У багатьох державах ЄС створені та функціонують спеціалізовані органи з різноманітними функціями – превентивною, репресивною, координаційною, дослідницькою тощо [15], однак оцінити ефективність їх роботи, а також порівняти їх проблематично, насамперед через національні, культурні, правові, адміністративні особливості кожного з них. Водночас зауважимо, що в Данії, Швеції та Фінляндії, найбільш благополучних країнах у плані корупції, немає спеціалізованих антикорупційних органів. Більше того в цих державах корупція не розглядається як така, що становить значну небезпеку для суспільства. Наприклад, у Швеції не існує навіть будь-яких спеціальних урядових програм щодо боротьби з корупцією. Відповідальність за корупційні злочини та хабарництво передбачена загальним шведським законодавством, зокрема, Кримінальним кодексом, Кодексом про судочинство, Актом про аудит та іншими законодавчими і підзаконними актами або нормами міжнародних організацій, насамперед, Інтерполом [16]. У Данії також не передбачено окремого пакета антикорупційних законів, однак щодо злочинів подібного характеру відповідні статті включено до датського кримінального законодавства. Данії притаманна інформаційна прозорість державних структур, які ухвалюють рішення відносно того чи іншого питання, і свобода доступу преси до документів, на яких ці рішення ґрунтуються. У цій країні лише запроваджено ключові державні та приватні антикорупційні ініціативи, пов'язані з бізнесом та запропоновані суспільними організаціями [17].

4. Боротьба з відмиванням грошей

Щоб запобігти використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму, прийнято Директиву 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 жовтня 2005 р. про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансування тероризму [18]. На додаток до вищезазначеної Директиви, з метою запровадження превентивних дій для боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням теро-

ризму шляхом більш ефективного митного співробітництва, Європейський Парламент та Рада прийняли Регламент (ЄС) № 1889/2005 від 26 жовтня 2005 р. про контроль над готівкою, яка ввозиться або вивозиться зі Співтовариства. Регламент зобов'язує будь-яку фізичну особу, яка в'їжджає або виїжджає зі Співтовариства та має готівку на суму 10000 євро або більше, декларувати цю суму компетентним органам. Органи влади можуть перевіряти дотримання обов'язку декларувати гроші шляхом проведення контролю фізичних осіб [19].

5. Боротьба з організованою злочинністю

Організована фінансова злочинність підриває законних економічних суб'єктів і зміцнює тіньову економіку, таким чином гальмуючи економічне зростання та зменшуючи державні ресурси. Зменшення організованої фінансової злочинності має ширший вплив на боротьбу з організованою злочинністю в цілому, оскільки гроші є джерелом життя організованої злочинності. Усунення доступу організованих злочинних груп до грошей неминуче послабить їхню владну базу. Боротьба з організованою злочинністю включає запобігання та боротьбу з організованою злочинністю у фінансовому секторі. Він охоплює низку незаконних дій, включаючи відмивання грошей, фінансове шахрайство та підробку євро, якщо вони здійснюються злочинними організаціями. Іншим напрямком діяльності є боротьба з корпоративними та фінансовими зловживаннями, чого можна досягти чотирма засобами: внутрішній контроль у компанії та корпоративне управління, допомога незалежних третіх сторін, нагляд спеціалізованих установ та правоохоронних органів. Виявлення та конфіскація доходів, одержаних організованими економічними злочинами, також використовується для того, щоб перешкоджати злочинним організаціям. Щоб допомогти, було створено європейську структуру для взаємного визнання та співпраці між офісами з повернення активів у державах-членах.

У своєму Повідомленні до Ради та Європейського Парламенту від 27 вересня 2004 р. про запобігання та боротьбу з корпоративними та фінансовими зловживаннями Комісія визначає чотири лінії «захисту» проти корпоративних зловживань:

а) внутрішній контроль у компаніях та корпоративне управління;

б) використання незалежних третіх сторін, таких як аудитори, бухгалтерські фірми, банки, юристи, рейтингові агентства та фінансові аналітики;

в) нагляд, що здійснюється спеціалізованими установами держав-членів та європейськими наглядовими органами, такими як Комітет європейських регуляторів цінних паперів, Європейський банківський комітет, Європейський комітет страхування та пенсійного забезпечення, Комітет органів нагляду за страхуванням та професійним пенсійним забезпеченням та Комітет органів банківського нагляду;

г) дотримання закону, і забезпечення безпеки органами сектору безпеки, включаючи поліцію та судові органи, відповідальні за розслідування та переслідування, що може носити як превентивний, так і репресивний характер [20]. На сьогодні має бути посилено взаємодію правоохоронних органів та запроваджено відстеження фінансових потоків для реєстрації електронних платежів. Такий напрям повинен включати План дій у сфері фінансових послуг, впровадження рамок для фінансових ринків і Плану дій щодо модернізації законодавства про компанії та вдосконалення корпоративного управління в ЄС.

Таким чином, пріоритетними напрямками ЄС у запобігання злочинності у сфері економіки, що відповідають тим кримінальним правопорушенням, які статистично впливають на європейське економічне та соціальне середовище є: запобігання шахрайству, яке спрямоване на фінансові потоки Європейських Співтовариств – здійснюється шляхом протидії шахрайським використанням європейських фондів, зокрема податковому. Саме в цій сфері європейська кримінологічна діяльність є найбільш суттєвою, удосконалюючи повноваження контролю над національними та європейськими установами; запобігання контрафактній продукції, піратству, корупції фінансово підтримується уповноваженими органами ЄС, тоді як запобігання відмиванню грошей передбачає створення національних структур, відповідальних за обмін інформацією та передовим досвідом між правоохоронними органами. Запобігання організованій економічній злочинності характеризується ідентифікацією, відстеженням, замороженням, вилученням та конфіскацією засобів злочинної діяльності та доходів від неї, а також ґрунтується на взаємодії органів державної влади.

На запобігання злочинності у сфері економіки економічною злочинністю уповноважені національні правоохоронні органи в державах-членах підтримуються європейськими інституціями. Крім того, через негативний вплив, який чинить така злочинність на еконо-

мічне та соціальне середовище, така діяльність стала пріоритетом для ЄС. Разом зі створенням законодавчої бази для боротьби зі злочинністю на європейському рівні було вжито низку технічних та організаційних заходів, зокрема реформування спеціалізованих правоохоронних структур на європейському рівні, які, хоча й не мають судових повноважень, відіграють значну роль у координації зусиль національних органів влади та сприяють обміну інформацією й передовим досвідом.

Водночас, незважаючи на те, що було прийнято достатню кількість європейських законодавчих актів, в основному розроблених національними представниками в робочих групах Ради, їх максималізуючий ефект був мінімізований, головним чином з огляду на різні рівні імплементації позитивних практик у національне законодавство. Такі недоліки поряд із розбіжностями, які все ще існують у національному законодавстві та практиці, що ускладнює кримінологічну діяльність правоохоронних органів щодо економічної злочинності в ЄС.

Список використаної літератури:

1. Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. Київ: ІнЮре, 2001. 448 с.
2. Маастрихтський договір. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B8%D1%85%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80
3. Маастрихтський договір 1992 р. і утворення ЄС. URL: <https://studies.in.ua/idpzk-shporu/3789-maastrihtskiy-dogovr-1992-r-utvorenyya-yes.html>
4. Маастрихтський договір. URL: https://www.wikizero.com/uk/-Маастрихтський_договір
5. Мінгазутдінов І. О. Амстердамський договір 1997. *Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т./ редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ : Знання України, 2004. Т. 1. 760 с.*
6. Anghel C. (2010). Fighting economic crime in the european arena. *The Annals of the University of Oradea Economic Sciences*, 23–37. URL: <http://anale.steconomieuoradea.ro/volume/2010/n2/001.pdf>
7. ЄС встановлює договірні відносини з Україною. *Eu neighbours east*. 2023. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/latest-news/yes-vstanovlyuye-dogovirni-vidnosyty-z-ukrayinoyu/>
8. The EU and Ukraine will recognise and enforce each other's court decisions. *European Council*. 2023. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/04/24/the-eu-and-ukraine-will-recognise-and-enforce-each-other-s-court-decisions/>
9. Council Regulation (EC, Euratom) No 1605/2002 of 25 June 2002 on the Financial Regulation applicable to the general budget of the European Communities, Official Journal L 248 of 16.09.2002, p. 1. URL: <http://eur-lex.europa.eu> >.
10. Communication from the Commission to the Council, European Parliament and the European Court of Auditors of 17 January 2006 named "Commission Action Plan towards an Integrated Internal Control Framework {SEC(2015) 49}, COM/2016/0009 final, Brussels: 17.01.2016. p. 15. URL: <http://eur-lex.europa.eu>.
11. Звіт комісії до європейського парламенту і ради про оцінку ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму, що впливають на внутрішній ринок та пов'язані з транскордонною діяльністю. Брюссель, 24.07.2019 COM(2019). URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/НОП/Документи/2020/Звіт%20Комісії.pdf>
12. Council Regulation (EC) No 1338/2001 of 28 June 2001 laying down measures necessary for the protection of the Euro against counterfeiting, OJ L 181, 4.7.2001, p. 6-10. Available from < <http://eur-lex.europa.eu>
13. Commission Decision 2005/37/EC of 29 October 2004 establishing the European Technical and Scientific Centre (ETSC) and providing for coordination of technical actions to protect Euro coins against counterfeiting, OJ L 19, 21.1.2005, p. 73-74. URL: <http://eur-lex.europa.eu>
14. Романюк Б. В. Світовий досвід створення та функціонування інституцій з попередження та боротьби з корупцією. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2010. № 22. С. 3–12
15. Спеціалізовані інститути по боротьбі з корупцією: огляд моделей. URL: www.oecd.org
16. Зарубіжний досвід відносно запобігання і протидії корупції. URL: http://www.guds.gov.ua/control/ru/publish/article?art_id=89917&cat_id=73427
17. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період : монографія. Київ : Ін Юре, 2014. 564 с.
18. Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing, OJ L 309, 25.11.2005, p. 15-36. URL: <http://eur-lex.europa.eu>
19. Regulation (EC) No 1889/2005 of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on controls of cash entering or leaving the Community, Official Journal L 309, 25/11/2005 P. 0009 - 0012. URL: <http://eur-lex.europa.eu>
20. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on Preventing and Combating Corporate and Financial Malpractice, COM/2004/0611 final. URL: <http://eur-lex.europa.eu>

Vitiuk I. A. Economic crime prevention in European countries as an object of criminological research

The article emphasizes that a number of measures have been taken at the European level to create a modern system for the prevention of economic crime. European institutions are improving cooperation to prevent the growing number of economic crimes committed in both the private and public sectors, while member states are bringing their legislation closer to the established provisions of the European Union. The main directions of crime prevention in the economic sphere in European countries, which are defined at the level of the European Union, are: prevention of fraud, which is aimed at the financial interests of the EU and mainly includes fraudulent actions during the use of European Union funds and taxation; prevention of counterfeit products; prevention of corruption, legalization (laundering) of funds obtained through criminal criminal illegal means; prevention of organized crime. In order to prevent such negative criminal influences on the development of the economy and society as a whole, legislative, institutional, technical and organizational measures have been adopted for each of the specified areas.

It was found that the national law enforcement agencies in the member states are supported by European institutions to prevent economic crime through economic crime. In addition, due to the negative impact that such crime has on the economic and social environment, such activities have become a priority for the European Union. Along with the creation of a legislative framework to fight crime at the European level, a number of technical and organizational measures were taken, including the reform of specialized law enforcement structures at the European level, which, although they do not have judicial powers, play a significant role in coordinating the efforts of national authorities and facilitate the exchange of information information and best practices.

At the same time, despite the fact that a sufficient number of European legislative acts were adopted, mainly developed by national representatives in the working groups of the Council, their maximizing effect was minimized, mainly due to the different levels of implementation of positive practices into national legislation. Such shortcomings, along with discrepancies that still exist in national legislation and practice, complicate the criminological activities of law enforcement agencies in relation to economic crime in the European Union.

Key words: *prevention, crime, European standards, European Union, economic security, financial security, law enforcement agencies, declaration, concept, strategy.*